

V

Verner-en legea

ley de Verner / loi de Verner / Verner's law

1875ean K. Verner hizkuntzalari daniarrak formulaturiko →lege fonetikoari esaten zaio *Verner-en legea*; lege honek osatu egiten du germaniko primitiboaren →mutazioei buruzko →Grimm-en legea (1822), honen itxurazko salbuespenak azalduz. →Azentuaren kokamendua kontutan hartzen bada, salbuespen hauek erregularrak direla erakutsi du K. Verner-ek, zeren germaniko primitiboaren arnasbehekari →gorretatik arnasbehekari →ozenetara iragatea ez bait da gertatzen aurreko →silabak →azentu toniko indoeuroparra daramanean. Lege honen aurkikundeak oinarri berri bat eman zion →neogramatikariet defenaturiko →aldaketa fonetikoaren erregularitasunari buruzko tesiari.

VINSON, Julien

Paris-en 1843an jaiotako euskalari honek Indian egin zituen ikastetak.

1867an Parisen sortu zen *Revue de Linguistique et Philologie comparée* aldizkariaren ohizko lankide eta zuzendari ere izan zen eta han argitaratuko zituen Euskal Herriari buruzko artikulu asko: hizkuntza, historia, bibliografia, folklorea eta abarri buruz. →Urkixoren iritziz 1868tik RIEV sortu zen urte arteko euskararen inguruan egindako lanak eza-gutzeko nahitaezko erreferentzi puntua da aldizkari hau.

Beste zenbait aldizkaritan ere bere lanak aurki ditzakegu: *Revue anthropo-*

logique-n, Berlin-en argitaratzen zen *Euskara*-n, *Bulletin de la Société de Sciences et Arts de Bayonne*-n, RIEV-en eta abarretan.

Hizkuntzalaritza mailan Hovelacque eta Schleicher-en jarraitzailetzat hartua izan da eta neogramatikari eta hauen ondorengo hizkuntzalariekin ez dirudi bat zetorrenik zenbait euskalariri egin zien kritiketatik atzeman daitekeenez.

Beste euskalari asko bezala euskararen jatorriak eta euskal aditzaren izaerak kezkatu zuen. Lehenengoan iberismoa defendatzen zutenen aurka agertu zen eta bigarrenari dagokionez aditzaren pasibotasunaren aurka.

Berari esker XVI, XVII eta XVIII. mendeetako zenbait euskal textu berrargitaratu ziren, baina laguntzarik handiena bibliografi mailan eskaini digu *Essai d'une Bibliographie de la Langue Basque* eta honen *Complément et Supplément*-ekin. Geroztik lan hauek jarraituaz *Les Etudes basques de 1901 a 1905* eta *Revue Générale des Etudes basques de 1906 a 1912* argitaratu zituen.

Libourne-n hil zen 1926an hirurogei bat urte euskarari eskaini zizkion euskalari hau.

Vs.

«Versus» hitzaren laburdura; eta «-ren aurkakoa» adierazteko erabilia:

ozena vs gorra

→Ozena, →gorraren aurkakoa da.

W

WEINREICH, Uriel

Judutar jatorriko hizkuntzalari honen lanak, →elebitasuna, hizkuntz aldaketa eta →hizkuntz interferentzia ukitzen dituzten hizkuntz ikertzapenetan ageri ohi dira; baita aztergaitzat →soziolinguistika

orokorra eta praktikoa dutenak ere (zientzi adar honetan, bestalde, sortzaileen artean jarri ohi da Weinreich). 1967an hil zen, berrogei urte besterik ez zue-nean, eta Columbia-ko Unibertsitatean jiddish-eko irakasle zegoelarik. Garai

hartan, hain zuzen, azken begiratuia ematen zion bere azken idazlanari: «*Empirical Foundations for a Theory of language Change*».

Haren biziaren laburra kontutan hartuz, zabaltzat eman daitekeen ekarpean, ondoan aztertuko ditugun bi izkribuak gaileneraz daitezke:

1) *Languages in Contact. Findings and Problems*. Mouton, 1974 (8.berrargitalpena).

1953an idatzia, bere zortzigarren berrargitalpena ezagutu du lan honek 1974ean. Hastapenetan, «Publications of the Linguistic Circle of New York» sortako lehendabiziko ale gisa agertu zen; eta honek garai hartako hizkuntzalarien arteko zabalkuntza lagundu zuen, lanik eza-gunena bihurtzen zuela.

Oso hizkuntza desberdinen ezagutzaren ondorio bait da 1949-1950ean Suitzan dagoen frantses-aleman-italiera-romantxe delakoen albo-egoerari buruzko saiaketarena ere, hizkuntz ukipenetik sortzen diren «hizkuntz interferentzien» arazoa du ikergai.

Izkribu honen arabera, ukipeneta dauden bi hizkuntz aldaeraren arteko hizkuntz interferentziak (hizkuntza desberdinak izan, →dialekto desberdinak, edo beste), hizkuntz egiturazko eragileek markatzen dituzte batetik; baina baita hizkuntz mailako ez diren eragileek ere. Zergatikoei dagokionez dioskunez, azterbide linguistikoen (estrukturalisten) bidez, ukipen-hizkuntzen egiturak konparatuz, aurki daitezke haiek, baina, beste zenbait aldiz, hizkuntzaz kanpokoak izan daitezke zergatikoak. Interferentzien hedakuntzaz, iraunkortasunaz edo atzerakundeaz, berriz, batez ere hizkuntzaz kanpoko eragileek bide dute azken giltza. Esate baterako: ukipen-hizkuntza horien ezaguera elebidun pertsonarengan edo pertsonengan norainokoa den, haiekiko jarrera nolakoa den, eta abar; elebiduna den →hiztun-taldearen tamaina; ukipen-hizkuntza bakoitzean elebark diren azpitalde desberdinen arteko, eta orobat azpitalde elebidunen arteko, homogenotasun- edo desberdintasun-gradua sozio-kulturari dagokionez; ukipeneta

hizkuntz komunitate bakoitzari buruz eta berorien hizkuntzei buruz, ospearen araberako jarrera estereotipatuak; hizkuntzen erabileran egindako hutsei buruz dagoen tolerantzi giroa, edo interferentziei buruz; eta abar.

Hori dela bide, etengabe aipatzen du ikersailartekotasunaren beharra (hizkuntzalari, antropologo, psikologo, geografo, etnografo, soziologo, legelari, hezitzaile, eta abar), bai hizkuntzen eta kulturen arteko ukipenen ondorioak ezagutzeko, bai azaltzeko batez ere. Horrez gain, interferentziei buruzko ikertzapenetan zenbaketaren beharra ezinbestekotzat gorai-patzean, aipatu gabe bada ere, estatistikarien laguntzaren beharra ere gorai-patzen du, eta, oro har, matematikariena ere bai.

Interferentzien hizkuntz egiturazko eragileen artean (ukipen-hizkuntzen konparaketaren bitartez igergarri direnak), tipologia bat eraikitzen saiatzen da; eta, honetarako, hizkuntzaren ohizko alderdiak hartzen ditu gidari: fonologikoa, gramatikala eta lexikala.

Gauza bera hizkuntzazko ez diren eragileekiko. Hauen artean, hona hemen elebitasunen motak eta mailak sailkatzeko garrantzitsuen jotzen dituenak, eta, hori dela eta, haren ikertzapenean kapitulu bereziak direnak: 1) hizkuntzetako bata nagusi gertatzeko tenorean, inguramendu sozio-kulturazkoak duen eginkizuna: 2) talde elebidunetan, hizkuntza bakoitzak betetzen dituen funtzioak, eta hizkera-aldaketek; 3) hizkuntzazko eta sozio-kulturazko zatiketen artean kategorien arabera dagoen egokitasuna (adibidez: geografi etendurak; bertako eta kanpotikako hizkuntzen artekoak; kultur eta etni taldeak; erlijioa; arraza; sexua; adina; gizarte-gradua; lanbide edo ogibidea; baserriko eta kaleko jendeen artekoak); 4) hizkuntza batua, «hizkuntzarekiko leialtasuna»ren sinboloa den aldetik; 5) hizkuntzen arteko ukipenaren luzea; 6) hizkuntza berrien kristalketa; 7) hizkuntz trukaketa. Egia esan, benetan izan zen berrikuntza bat garai hartan, →estrukturalismoa eta inmanentismoa beren gorenean zeudelarik, gure autoreak hizkun-

tzen egituraren deskribapena bera ematerakoan honen garrantzi handia aitortzea hizkuntzaz kanpoko eragileei.

Ikerbide edo moduei dagokienez, hirurok elkartzan ditu gure autoreak: estrukturalismoa batetik (funtzionalista batez ere; ez bait da txiripa hutsa lan honen gidatzailea A. Martinet izatea), →dialektologia bestetik (eta, honi buruz, dialektologia estrukturala posible eta beharrezkoa ere dela esaten zaigu; alderdi garrantzitsuak nabarmen erazten direlarik: «→diasistema»ren deskribapena, konparazio baterako); eta behaviorismoa bestetik. (Dialektologia estruktural delakoaren hazkunderari zegokionez, gure autorearen iritziz, hauxe zen traba nagusia: hizkuntzazko continuum delakoan, segmentazioa egiteko erizpide garbirik ez egotea).

2) Hilondoko haren idazlana: «*Empirical Foundations for a Theory of Language Change*», in *Directions for Historical Linguistics. A Symposium*. Ed. W. P. Lehmann eta Y. Halkiel, Austin-London, 1968 (bigarren berrargitalpena 1971an); W. Labov-ek, M. I. Herzog-ek, eta Weinreich-ek berak egina; nahiz honek zuzendua. Ikuspegi nagusia historizista izan arren, «hizkuntz aldaketa»zko arazoa eta teoriari buruzko lanen bibliografietan agertu ohi da.

Amaierako kapituluan («*Some General Principles for the Study of Language Change*»), eta laburtzapen gisa, «aldaketari buruzko teoriaren oinarri empirikoei dagozkien proposizio batzu ematen ditu. Gutxi gora-behera bederen, hona hemen proposizio horiek zein diren: 1) Ez dira nahasi behar hizkuntz aldaketa bera, batetik, eta hizkeraren aldaketa berezkoari datzekion bultzadak edo nola-gertazko aldaketak, bestetik. Hizkuntz komunitate batetako azpitalde batetan alternantzia bat gertatu, eta desberdintasun erregularren norabidea eta izakera lortzen dituen hasten da hizkuntz aldaketa. 2) Egitura eta homogenotasuna nahastea, lilura baten ondorio da. Egitura linguistikoari hiztunen eta hizketamoduen desberdintasun erregularra dagokio beti, hizkuntz komunitatean alda-

keta eraentzen duten arau batzuren bidez taxutua; jatorritik datorren hizkuntz jabetzak, egitura desberdinduen eta heterogenoen jabetza esan nahi du. 3) Heterogenotasun eta aldakortasun guztiei ez dagokie, nahitaez, aldaketarik; baina, alderantziz, aldaketa guztien funtsean dago aldakortasunik eta heterogenotasunik. 4) Hizkuntz aldaketaren jeneralizazioa ez da erabakarra, eta ez bapatekoa; luzaroan elkartutako aldaketen kobariazioa behar du, eta geografi eskualde-etako →isoglosen hedakundean isladatzen da. 5) Hizkuntz aldaketa maitzen den gramatikak, hizkuntz gizataldearen beraren gramatikak dira. Zeren-eta hizkuntzaren barruan dauden egitura aldakorrak, gizarte-funtzioek zertzen bait dituzte, eta ez →idioletok berek. Hauek ez dute, berengan, edo barnebidez, gramatika trinkorik izaten. 6) Hizkuntz aldaketa gizatalde osora hedatzen da; eta ez da familiaren mailako urrats jarraikigabetan gelditzen. Hizkuntz aldaketetan aurkitu izan diren etendurak oro, izan, gizataldean aurki daitezkeen etendura berezien ondorioak baizik ez dira; eta ez aitagandik semeaganako belaun-hutsarteari legezkiokkeen nahitaezko gertakariak. 7) Hizkuntzazko eta gizartezko faktoreak elkarri loturik daude azkarki hizkuntz aldaketaren hazkunderan. Batari zein besteari mugaturik ematen diren azalpenek, nahiz biziki ongi eraikiak izan, porrot egingo dute hizkuntz jokabideen azterketa enpirikoetan errepara daitezkeen erregularitasunen multzo ugaria azaldu nahi dutenean.

Autore beraren beste izkribu batzu 1953rarte, elebitasunaz eta jiddish-az argitaratuez eta argitaragabeez gain.

— «Is a Structural Dialectology Possible?», *Word* 10, 1954.

— «On the Description of Phonic Interference», *Word* 10, 1954.

— «Review of Hockett», *Modern Linguistics, Romance Philologie* 13, 1959.

— «On the Semantic Structure of Language», in: *Universals of Language*, Ed. por J. H. Greenberg, Cambridge, 1963.

- «Explorations in Semantic Theory», in: *Current Trends in Linguistics 3: Theoretical Foundations*, Ed. por T. A. Sebeok, Mouton, The Hague-Paris, 1966.
- «Unilinguisme et multilinguisme», in: *Le Langage (sous la direction d'André Martinet)*, Encyclopédie de la Pléiade, Ed. Gallimard, Paris, 1968.

M. J. Azurmendi
Itz.: Txillardegi

WHORF, Benjamin Lee

Formulatu zuenetik hain eztabaidatua gertatu den «Erlatibotasun linguistikoko»-aren teoriaren sortzailea dugu Benjamin L. Whorf, →Sapir-en ikasle eta lanbidez asegurantza-inspektore. Massachusetts-ko askasi zahar batekoa, 1897.eko Apirilaren 24ean jaio zen Winthrop-en estatu horrextan bertan. Argitasun handiko eta jakingura izugarrien jabe, txikitandik lan intelektualak erakarri zuen, eta haren aitaren eraginez, etxean zeukan hamaika aparatuegatik, lehen unetik kimikarekin interesatzen hasi bide zen. Horrela, 1914ean «Massachusetts Institute of Technology» delakoan kimika hasi zen ikasten eta 1918an, sei hilabetez oso gaixo egon eta gero, haren kimikazko batxilergoa jaso zuen. Apur bat geroago, 1919an, hil arte egongo zen asegurantza-entrepresan sartu zen lanera, suteen kontrako inspektore bezala. 1920an ezkondua, 1924erarte ez zen hizkuntzalaritzaz axolatu, orduan Mexiko-ko hizkuntzak ikasten hasiz, maiera eta aztekerak (nahualtera), eta orobat maiar hieroglifikoen esanahiaz azterketak eginez. Baina 1931-an Sapir-en ikastaldi batean parte hartu arte ez zen hizkuntzalaritza haren benetako ardura nagusia izan. Sapir-en eraginez aurreko teoria batzuk ologosintesiarena kasu batez —gure artean oso era antzeko batez Bittor Kapanagak defendatua (ikus haren *Euskerak, erro eta gara*)— erdi utzi zituen, eta halaber Ameriketako hizkuntzen ikerketak sakondu. Nora bide horretan 1932an hopieraren ikerketak hasi zituen eta 1935ean bazeuzkan hizkuntza horren hiztegiaren eta grama-

tikaren hasikinak. Denbora honetan, hain zuzen, eta hopien hizkuntzan egindako aurkikundeengatik batez ere, gorago aipaturiko teoria aitzineratu zuen. Azkenez, 1941.eko Uztailaren 26an, lanez leher eginda, eta 44 urte besterik ez zituela, hil egin zen, gaixotasun luze bat pairatu eta gero. Haren biografiagileak, John B. Carroll-ek, honela diosku haren nortasunaz mintzo delarik; «Benjamin Lee Whorf-en bizitzea modu honetaz deskriba daiteke, batetik, trebetasun eta talentu handitako entrepresagizona, eta bestaldetik askotan agertzen ez den bezalako ikertzaile maratz eta artatsua, gehienek, osterantzean, ahaztutako alorretan, hala nola, maiarren idatz-sistema galduaren azterketan eta Mexiko-ko azteken eta Arizonako hopien hizkuntzen arakaketan».

Whorf-en ustez, →Humboldt eta Sapir-i jarraituz, baina hatsarria era erradikalagoaz defendatuz, hizkuntzak gizakien mundu-ikuskerara eragiten du, h.d., hizkuntza ez da →zeinuteria hutsa bakarrik, sistema namiko bat baizik beraren erabilzaileak eragiten dituen berauek esperientziak adierazterakoan. Adibide klasikoa koloreetan dugu (ikus Larresoro, *Hizkuntza eta pentsakera*); euskaldunok, esate baterako ez dugu *zuri bat* baizik bereizten, eskimoarrek, berriz, askozaz mota gehiago. Honek zera ematen duke aditzera, euskarak hitz bat ematen digula zuritasuna adierazteko, eskimoarrei haien hizkuntzak multzo oso bat. Eta hori da, hain zuzen, Whorf-ek berak hopieraren aditzaz zioena, hots, hizkuntza hark ez duela →denbora-→kategoriarik, berau, haren ustez, indoeuropar hizkuntzen ezau-garri bat izanik.

Hipotesia, Sapir-Whorf hipotesia bezala ere ezagutua, ez da inoiz modu irmo batez frogatu ahal izan, baina ez eta ere txartzat ukatu ere. Bi dira, besteren artean, egin zaizkion kritika garrantzitsuak. Lenneberg-ek metodologia du kritikatzan, alde batetik Whorf-ek erabiliko itzulpen-teknikak, Hortz G. Klein-en jarrera bera, eta bestaldetik, teoria tautologiko bilaka ez dadin beharrezko omen den elementu linguistikoko eta ez-